

Handreichungen zur Lehrerfortbildung 17.-18. November 1999,

Regeln für die saterfriesische Rechtschreibung:

Warum ist es so schwer, Saterfriesisch zu schreiben? Die meisten Deutschen, ganz gleich, was für Mundarten oder Regionalsprachen sie sprechen, schreiben Deutsch und gelegentlich Englisch oder Französisch. Selbst in Westerlauwers Fryslân, wo Friesisch Pflichtfach in der Schule ist, können über 80% der Bevölkerung Friesisch sprechen, aber nur 16% können es schreiben. Warum? Weil Friesisch gegenüber Niederländisch (und auch Hochdeutsch) viel mehr Laute hat. Saterfriesisch hat 21 kurze und lange Vokale und 16 Diphthonge. Hochdeutsch hat 15 lange und kurze Vokale und lediglich 3 Diphthonge. Saterfriesisch hat also mehr als zweimal so viel Vokale und Diphthonge als das Hochdeutsche und kann nicht mit den Mitteln der hd. Rechtschreibung geschrieben werden. Das Saterfriesisch hat die größte Ähnlichkeit mit der altostfriesischen Sprache. Die

1. Kurze Vokale kommen ausschließlich in geschlossener Silbe vor; eine geschlossene Silbe endet immer auf einen Konsonanten: *sprak* 'spröde'; *Bäk* 'Maul'; *hisje* 'hetzen'; *bol* 'stumpf'; *bölkje* 'brüllen'; *Buk* 'Bock'; *Sün* 'Pupille'.

2. In der Folge - kurzer Stammvokal + Konsonant + Vokal

- wird der Konsonant verdoppelt, um die geschlossene Silbe zu bewahren: *Dop* 'Schale, Hülse' + die Pluralendung -e = *Doppe* 'Schalen, Hülsen'.

3. Die langen Vokale (außer *ie*, *ie*, *oa*, *öö*, die unverändert bleiben, werden in geschlossener Silbe doppelt und in offener Silbe einfach geschrieben. Eine offene Silbe endet auf einen Vokal oder Diphthong: *aan* 'einer', aber *bale* 'sprechen, reden'; *Räag* 'rücken', aber *laze* 'liegen'; *beedje* 'beten', aber *reke* 'geben'; *rood* 'rot', aber *Fole* 'Fohlen'; *röögje* 'regen, rühren', aber *döpe* 'taufen'; *Tiun* 'Garten', aber *Ku* 'Kuh'; *Húus* 'Haus', aber *Dúve* 'Taube'; *Kiüt* 'Wade', aber *Büdel* 'Beutel'.

4. Nach dem Murmellaut *e* wird der folgende Konsonant nicht verdoppelt, selbst wenn das *e* in offener Silbe steht: *Petalje* 'Flasche', *Boukete* 'Buchweizen', und nicht **Pettälje*, **Boukette*.

5. *ee* wird im absoluten Auslaut doppelt geschrieben: *bee* 'beide', *Free* 'Frieden'.

6. Vor Endungen mit vokalischem Anlaut werden *f* und *s* regelmäßig zu *v* und *t*: *Gräaf*, *do Greve*, *dät* 'Grab'; *Múus*, *do Muze*, *ju* 'Maus'.

7. Beachten Sie bitte: *s* ist immer stimmloses (scharfes) *s* wie in hd. *Riss*, und *z* ist immer stimmhaftes (weiches) *s* wie in hd. *Brauze*. Im Gegensatz zum Hochdeutschen und zu den meisten

Datum: 16.11.99

Zeit: 11:53

Seite: 1

Handreichungen zur Lehrerfortbildung 17.-18. November 1999,

niederdeutschen Mundarten, aber in Übereinstimmung mit dem Niederländischen, Englischen und Französischen kommen stimmloses und stimmhaftes *s* anlautend (am Wortanfang) vor. Merken Sie sich folgende Sätze:
Ju Ku bizzet. Suzanne/Zuzanne zuzet mäd hiere Suster an ju Säärke mäd dän spitse Touden foarbie, dan et waas n Wätseldai.
In dut Holt is n Ghuzze/Glusse. Ju häd füul Kuroazje, man ju mai nit jädden spoasje; uurs kumt ju in Roazje. Hie it jädden Zülte mäd Säärzen. Wan du tou füul Zaft supst, dan fangst du oun tou zükelen.

Das Saterfriesische hat seine *s* und *z* und *ts* genauso nötig wie das Englische, das Westerlauwersfriesische und das Niederländische: *Sammy and Zack are sitting in front of the zoo. Zo 'n soepele sukkelaar heeft zeker zijn zorgen.*

Datum: 16.11.99

Zeit: 11:53

Seite: 2

Handreichungen zur Lehrerfortbildung 17.-18. November 1999,

Saterfriesisch (Scharrel)

Bie *Winterdai studen* do Faangungere smäidens ap un *torsken* n Lätzze bie de Lampe. Dan eten ze Ponkouke, stattend sik n Umedrieuw Brood in de Taaske un gingen deermär *ätter* dän Faan wai. In Winterdai kregen jo neen Ieten mee, un deeruum moste n gouden Pot ful fat Ieten appe Disk stounde, wan ze *sieuwends* wierumekemen. (T. Griep/ F. Hämken: *In Huus in Seelterlound faar 150 Jier* aus M. C. Fort: *Saterfriesische Stimmen*.

Bie Winterdag stunnende Meauergungers smörgens up un döseden n Loag Koorn bie de Laamp. Dan atten se Pankeauk, stoften sük n Umkarf Brood in d' Taaske un gungen doarmit noa 't Meauer hen. In Winterdag kregen se käin Eten mit, un doarum mus n geaude Pot fet Eten up Toavel stoan, wen se socavends weer in Huus kwammen.

Saterfriesisch (Ramsloh)

Die Búur *kuud/kude* sien Híerljude/Híerljudene tou älke Tied bistale, un dät so oafste un so loange, as him dät pasede. Foar him goolt: Wan die Búur *rop/rapt*, mout die Híermon lope. Stoalde sik die Híermon diezig an, dan kuud dät foarkume, dät die Buur him wikkede: „Wan du nit kumst, koast du uutluke! Ju Oarbaid bie dän Búur koom tauuerst. Läip *wuud/wude* dät, wan die Búur twäin Ljude bistoalde - dän Käärl un sien Wieuwmooanske. Wäl skuul sik nu uum do Bäidene of uum kroanke Ljude in Húus súurgje? Man häd oafers heerd, dät junge Mûre hiere litje Bäidene *meenieeme/meenieeme* moosten - ap 't Fäild un in 't Ho. Bie n kute Skoftied moosten *jo/ze* do Litje skeenmoakje un ju/de Brust *reke*.

Dohren (Emsland)

De Buur kon *siene* Hüürlüüe tau jeder Tied *änföddern*; so foaken un so lange, äs üm dät *passede*. Föör üm *gölt*: Wen de *Buur rop*, mot de Hüürman lopen. *Stelde* de Hüürman sük *pägelig* än, dän kon dät vöörkoamen, dät de Buur üm wikkede: "Wen du nich *kums, käns* du uuttrekken!" De Arbait bie den Buur *kööm* tauuerst. Läip *wörd* dät, wen de Buur twäi Lü änfödderde, den Keerl un de Frau. Wel *schol* sük nu üm de Kinner of üm kranke Lüüe in *Huse* kümmern? Man *häf* foaken höört, dät junge Mauders ere lütken Kinner mitnämen mosten up 't Feld un in 't Hai. Bie n kot Verhoal mosten säi dän de Lütken schone moaken un de Bost gäven. J. G. Schmidt: *Hüürlüüe*

Emden (Ostfriesland)

De Buur kun sien Hüürlü tau elke Tied anfordern of *bestealen* un dat so *laang*, as *hum* dat paasde. Föör hum *gul*: Wen de Buur *röpt*, mut de Hüürman lopen. Stealde sük de Hüürman diesig an, dan kun dat vöörkommen, dat de Buur hum wikte of woarskaude: „Wen du *näit* kumst, kanst du uuttrekken.“ De *Arbaid* bie de Buur kwam tauuerst. Läip wuur dat, wen de Buur *twäi/tswäi* Lü bestealte - de Keerl un de Fraauw. Wel sul sük nu um de

Datum: 16.11.99

Zeit: 11:53

Seite: 3

Handreichungen zur Lehrerfortbildung 17.-18. November 1999,

Kinner of um kranke Lü in Huus uamdaun? Man het foaken höörd, dat junge Mouders höör *lütje/lüjtje* Kinner mitnemen mussen - up 't Feld un in 't Hai. Bie n kört Verhoal mussen säi dan de *Lütjen/Lüjtjen skoonmoaken* un de Bost geven.

Saterländer Plattdeutsch

De Buur kun siene Hüürlü/Hüürlüüe tou jede Tied anfordern, un dat so foaken un so lange, as üm dat passede. Föör üm güld: Wen de Buur *röpt*, dan *mut/mot* de Hüürman lopen. Stelde sik de Hüürman diesig an, dan kun dat *vöörkoamen*, dat de Buur üm woorskaude/wikkede: „Wen du *nich kumst, kanst* du uuttrekken!“ De Arbait bie den Buur *kööm* toueerst. Läip wöörde dat, wen de Buur twäi Lü/Lüüe anförderte, den Keerl un de Fraauw. Wel skul sik nu üm de Kinner of üm kranke Lü/Lüüe *in Huse* kümmern? Man *hef/het* foaken höörd, dat junge Mouders ere lütken Kinner mitnämen *mosten/musten* - up 't Feld un in 't Hai. Bie n kört Verhoal mosten säi dan de *Lütken/Lütjen* skoonmoaken un de Bost *gäven*.

Wangerooger Friesisch mit saterfriesischer und ostfriesisch-niederdeutscher Übersetzung

N Mon haid *twain* Fänter, un daan jungst fon da baid *twa* jöin sin *Baab*: Baab, *raik* mie dait Dail fon dien Göider, wut mie toukumt; un hie daild *jam* (den beiden Brüdern) dait uut. Nich luung derna naum daan jungste Fänt aal tousammen un ging *fier* wääg inne *Framiet*, un der *brooet* hie mit Ferswänderie aal sien Göiedere der *häddöär*. Aus: Theodor Siebs: "Vom aussterbenden Friesisch der Insel Wangerooge."; ZfdM, 1923.

N Mon hied *twäin* Wäänte, un die Jungste fon do bee kwaad tou/juun sin Babe: Babe, reek mie dät Deel fon dien Goud, wät mie toukumt, un hie (die Foar) deelde him (do bee Brúre) dät uut. Nit loange deerätter noom die jungste Wäänt aal/alles touhope un geen wied/fier wäge inne Froamde, un deer broachte hie mäd Fernäileräi aal sien Goud truch.

N Man haar twäi Jungse, un de jungste van de baiden see tegen sien Voader: „Voader, deau mie dat Däil van dien Geaud, wat mie teaukumt; un de Voader däilde hum dat uut. Nait laang deernoa nam de jungste aal bienanner un gung wied weg in de Frömde, un doar broaech häi mit Vernäileräi sien häil Vermögen döör.

Groningen (Middelstum)

Tuun de *Oorlog* begon, was ik nog bie mien Ollers t' Huus. Wie wissen ja wel, dat wat bruiide, n mien *Pa*, däi *had* Kuujen, un hai was achtern aan 't Waark un hai komt der aan en den raip *er* haard: " 'T is Oorlog!" Wie hebben direkt Radio aanset, n *tuun* werd 't *Wilhelmus* spööld: Koningin Wilhelmina was er tuun nog en 't eerste un *tweede* n viefde Vers lait se singen. Dat leste

Handreichungen zur Lehrerfortbildung 17.-18. November 1999,

Vers was "Orlof, mijn arme schapen". Doaran markten wie *wel*, dat 't nait *bäast* was. - Mevr. Hendrika Buikema-Spanninga.

Insel Borkum (Ostfriesland)

Klaasoom, Börkums hoogste Fierdag, is n hail *olde* Fier. Um Teetied gaan de Jungens van de Börkumer-Jungs-Verein, so *wardde* uns Kinder verteld, na de *grote Kaap*, um de Klaasoom uuttaugraven. De Lü kriegen hum man eerst in 't Dörphotel tau *sain*. De Fier fangt an de fiefde Deetseember avends um fief Üür an. Dat gift lütje, middel un grote Klaasooms, van elke twääij Stük, un *de baide grote* Klaasooms hebben ain Wiefke bie sük. Dat is n junge Fent, däi hail jenteg wesen mut. Dat Wiefke dragt n wit Klaid mit rode Striepkes of n rood Klaid mit n witte Skude. In *de* Skude bint twääij Taasken, waar Moppe, n *Kauke* uut Straup n Roggenmeel, in is. Dat Wiefke dragt gain Stevels, man lichte Skau, un sai het n leren Maske un n linnen *Kappe* up de Kop. Klaasoom dragt n laange *Underbrauk*, dat hai sük gain Wulf *lopt*, den hai kumt döör de Loperääij düchtes in 't Swaiten. Over de Underbrauk het hai n snääijwitte Büks un dan daarover n witte Kittel, däi mit rode Striepen ofset is...+Jakobine Poppinga, Renate Akkermann, + Jonny Okkenga, Jan Schneeberg: *Klaasoom*.

Bunde im Rheiderland (Ostfriesland)

Dat *het* äimmoal *west*, do mussen wie noasitten in Skeaul, un wie haren in *Skeaul* so n *grote Ovend/Obend*, däi was twäi Meter hoog. Doar het äin boven up d' Obend *seten*, dat was föör uns de *Meester*, un äin van de Jungse *sul* dan Haauw hebben. Däi, däi boven up d' Obend sat, häi haar n häil *laang* Stok in d' Hand, un do wul häi de anner, däi unnern was, däi sul n Slag föör d' Mors hebben. As häi weghaauwen wul, do reet de unnerste weg. Un do haar häi so vööl Swung, dat däi Obend verdraaid *wuur*, un do ful häi innanner. Do hebben wie mit *aal* Man de Skeaulklassen weer skoonmoakt, un de Obend weer *innannersett*. Anner *Morden* kwammen de Skoonmoaksters un hebben de Obend weer mit Füür, net as aal Morden, weer anmoakt. As wie smördens in Skeaul wullen, do *was* de häil Klasse vul Rook. Uns Meester, däi mäinde, de Obend was näit *reacht* ankommen, nimt de laang Prökel un stökelde in de Obend herum. Do ful häi hum häil innanner. Häi het uns bloot ankeken, man häi het uns *näit* froagd: "Wer war das?" Fokko Popken.

Aurich (Ostfriesland)

Wie hebben Skoven *Roaeg* van d' Gulf *ofschnäten* up *Döschdääl* un *den* up Döschdääl wuurdien see in *twee* Riieg uitleagd mit Koppen tonannern in. Den wuurdien de *Baan oapenschnäden* un *den* fungen wie an mit *Flägel* to doschen van een Ean noa 't anner Ean hen. Eerst up *linker* Sied un den gungen wie up *rechter* Sied wäär torüag noa boaven hen. Den wuurdien de Skoven uamdraid un den gung dat nochmoal van *vöärn* an - eerstmoal links

Datum: 16.11.99

Zeit: 11:53

Seite: 5

Handreichungen zur Lehrerfortbildung 17.-18. November 1999,

un den rechts noa boaven hen. De Flägel weer n Stääl van annerthal Mäter, un doar *weer* up 't Ean n Lok döär, un doar kweem up t Ean de Klopper an. De Klopper weer mit *Schiensläär* anbunnen, dat *hee* sük draien kun.

Insel Baltrum (Ostfriesland)

Aal wat andrift an Holt, dat bringt man oaver de Hoogwoatergreans -- den *höärt* een dat. Klauen deden see nanner dat Holt ook *wol* of. So n *Ooldske/Oldschke* van Oostdörp het an Oosterhook dat Holt bienannersmäten, un ik gung den hen un *hoal* de beast Stükken *höör/höär* noch of. Ik weer den ook noch so *falsk* un froog *höör/höär* noch n paar *Doag* derup: "Gesiene-Mö, hoalen see die al wäär Holt of? Den *verteal* see: "Ik weet, *weer* 't is. Ik kan 't an sien Sporen seen. Hee löpt so n *bäten* krumbenig." - Ik weer 't, un vandoag loop ik, wen 't glad is, ook noch so x-benig, dat ik nee falen do." +Eilt Ulrichs, Hotelier, Insel Baltrum

Wittmund/Harlingerland (Ostfriesland)

Knap sünd de Poaskfüren to Oostern *afbreand*, gift dat weer n nee Fest, *woorup* sük de juang Lü besünners froit. De Lü in de Dörpen un ook in de *Noaberskop* van de lüt *Städer fangt* an, de noch koal Staam van de Maiboom uut de Schüür to hoalen, dat see *hüm* reacht uutstaffeern köänt. Gröönt *wurdt* van *Holt/Wald* hoald, Girlanden *wurdt* wunnen un *bunt* Papierblömen snäden un draaid. Doorbie wurdt verteald, sungun un ook wol *Sluk* bie drunken. An de Oabend föör de eerst(e) Mai wurdt de Maiboom upsteald, man toeerst is dat nödig, n Dwasbalk *boaven* antobringen, dee an baid Sieden mit n runnen Krans uut Dannengröön behangen wurdt. An de *lüt Kransen* sünd bunt *Bannen* anbrocht, dee, wen de Boom upsteald is, doalhangen. Dat gift *den* n *gans muui* Bild. Dat Upstellen van de Maiboom is stuur Wark, wiel de Boom ingroaven un döör Tauen un Wierdroad fastmoakt wurden *moot*, dat nüms to Mallöör kumt. Bie dat Upstellen wurdt ook n langen Ledder bruukt, *üm* de Boom Stöän to gäven. Rektor a. D. Helmut Hinrichs: *Maiboom*.

Rhauderfehn (Ostfriesland)

Ik wäit *nich*, wo dat annerswoar is, man up 't Fehn weer dat Swienslachten (*sw* hier überall wie ndl. *zw* in *zwart*) kien smerige Arbaid, umdat de *Swiien* skoonhollen wurden. De Däiern wuurdan van Anfang an skoonhollen. De *Biagen leten* as Marzipoanbiagen, un so bleef 't. De *Swienstal was/weer* gedäild. Doar was n Stee in d' *Staal* mit Holt ofdäild. Doar gungen de Swiien achter, wen säi uut de Büks mussen. De *grötstde* Däil van dat *Swienhuk* was mit Stro uutlegd; hier kunnen de Swien sloopen, un hier *weer/was* an d' Vöörsied de Trog. Doar gaf't Drank, dat *weer* dat Swiensfreten. So bleven de Swiien süver un lekker, bit *töi* d' Slachtdag. Swienslachten mus smörns *fröi* goan, umdat szoavends al Ofsnieden un Wustmoaken weer. Dan mus dat Swien ofköold wesen. Drum *böadde Möider fröi* genug wat unner d'

Datum: 16.11.99

Zeit: 11:53

Seite: 6

Handreichungen zur Lehrerfortbildung 17.-18. November 1999,

Swienspot un sedde aal Kedels up Oavend, dat *dernoast* ruum häit Woater weer, den, wen de Slachter *kweem dan* mus 't goan. - Rektor a. D. Johannes Klock.

Butjadingen (Tossens)

In *miene jungen Joaren* weer dat Geld ümmer knap, un ik froide mie, wen ik moal een Groschen bieto verdenen kun. Ik weer *Bekkerleerling* in n groot Huus, *wo* een Koopmansloaden, *ene* Bekkeree, een Kroog un een Buree bedräven woord. Up den groden Määlböän weren vääl Rotten un use Maister sä to mie: "Leg moal Gift uut, dat wie dat Toakeltüug *woller* loos weerdt. Nääm die n *Stuk* Söötmelkstuten un stääk doar n Schachtel *Swävelstikken* in. Schast moal seen, dat helpt. Inge Reisacher, *De Malöör mit de twee swarten Katten*.

Engels-Saterfries

asunder 'auseinander': *sunder* 'ohne'; **brain** : *Bräienge*; **bush** : *Busk*; **butter** : *Butere*; **chaff** 'Spreu': *Säaf*; **cheese** : *Sies*; **chirp** : *sierpje*; **comb** : *Koum*; **day** : *Dai*; **to drool** : *drauelje*; **to duck** : *duukje*; **to eat** : *ête*; **eel** : *Äil*; **evil** : *eeuwel*; **farrow** 'Ferkel': *Farig*; **fen** : *Foan*; **font** : *Funte*; **fox** : *Foaks*; **Friday** : *Fräindai*; **giggle** : *güüchelje*; **girdle** : *Gäddel*; **hail** : *Hail*; **hart** 'Hirsch' : *Hart*; **hide** 'Haut, Fell' : *Häid*; **icicle** : *Iesjukel*; **bequeath** 'vermachen': *kwede*; **liver** : *Lieuwer*; **loath** 'widerwillig' : *leed* 'bange, ängstlich'; **meager** : *meger*; **measles** : *Mezel*; **meek** : *mäk*; **meet** : *mäite*; **moon** : *Moune*; **more** : *moor*; **mow** : *mjo*; **nail** : *(finger)nail*; **nibble** : *gnibbelje*; **ox** : *Okse*; **rain** : *Rien*; **rope** : *Roop*; **to sag** : *sakje*; **sail** : *Sail*; **to scrub** : *skrubje*; **scum** : *Skuum*; **Sewer** 'Senkgrube, Kanalisation': *Seeuwer* 'Geifer'; **sheep** : *Skäip*; **sinew** : *Siene*; **song** : *Soang* 'Gesang'; **sound** : *(ge)suund*; **stave** 'Stab, Fassdaube': *Stäaf*; **Sunday** : *Sundai*; **spark** : *Spoorke*; **tar** : *Taar*; **thistle** : *Tiesel*; **till** : *tielje*; **udder** : *Jader*; **wire** : *Wier*; **yarn** : *Jäiden*; **yesterday** : *jäärsene*.

Datum: 16.11.99

Zeit: 11:53

Seite: 7